

TASAVVUF BOSQICHLARI: SHARIAT, TARIQAT, MA'RIFAT, HAQIQAT

Aliyeva Gulsanam G'ayratjon qizi
Erkinova Ozodaxon Barhayotjon qizi

Farg'ona davlat universiteti filologiya fakulteti talabalari

Annotatsiya: *Ushbu maqolada tasavvuf ilmi qanday ilm ekanligi, uning bosqichlari haqida umumiy izohlar, shariat, ma'rifat, tariqat va haqiqat tushunchalarining ma'no va mohiyatiga oid mulohazalar keltirilgan va muhokama qilingan.*

Kalit so'zlar: *tasavvuf, shariat, ma'rifat, tariqat, haqiqat, Ibn Xaldun*

Tasavvuf, sufiylik — islomda insonni ruhiy va axloqiy jihatdan komillik sari yo'llovchi ta'limot. Tasavvuf so'zining o'zagi va mazmuni haqida olimlar turli fikr va tahminlar bildirishgan. Ular ichida Ibn Xaldunning fikri haqiqatga yaqin deb e'tirof etilgan. U "Muqaddima" asarida Tasavvuf "suvf" — "jun", "po'stin" so'zidan olingan bo'lishi kerak, zero qadimdan tarkidunyo qilgan zohidlar jundan to'qilgan kiyim yoki po'stin kiyib yurishni odat qilganlar, bu bilan ular bashang kiyinib yuruvchi axli dunyolardan farqli hayot tarzini o'zlarida namoyon etganlar, deydi. Tasavvuf bir so'z bilan aytganda insonni poklaydi desak mubolag'a bo'lmaydi. Tasavvuf bu Xaqqa eltuvchi yo'ldir va bunga yetishish uchun dastlab tasavvufning o'zining bosqichlari mavjud, shu bosqichlardan o'tgandan so'ng inson komil insonga aylanadi. Bu yo'lning oliy maqsadi Xaqqa yetish hisoblanadi.

XIX asr boshlariga kelib tasavvufning nazariy bosqichlari ishlab chiqildi, so'fiylarning amaliy, ruhiy- psixologik mashqlari, o'zini-o'zi tarbiyalash va chiniqtirish, tadbir usullari shakllandi, Shariat Tariqat, Ma'rifat, Haqiqat degan tushunchalar yuzaga kelib, tasavvufning shu to'rt qismga oid qarashlar majmuyi tuzildi va tasavvuf alohida ilm sifatida qaror topdi. Aytishim mumkinki, bungacha tasavvufga alohida ilm yoki fan sifatida qaralmagan edi.

Aslida, bu shariat↔tariqat↔ma'rifat↔haqiqat degan to'rtta so'zning ma'nosi bir xil va bir narsaning to'rtta tomoni, to'rtta holati, to'rt jihatini bildiradi, xolos. Ya'ni, bitta ishdagi turli darajalarni anglatadi. Ular bitta ishning imon-e'tiqod, zohiriy amal, fiqh tomoni hamda ixlos, ruhiy-botiniy tomoni bilan bog'liq: zohiriy va botiniy, jismoniy va ruhiy tarbiyaga qarab belgilanadigan holatlar hisoblanadi. Ular bitta yo'lning to'rtta bekatidir. Bular aslida to'rtta so'zning bo'lsada ularning olib boruvchi yo'li bittadir.

"Shariat" (الشريعة) so'zi lug'atda to'g'ri yo'lni aytiladi, hozirda arablar katta ko'chani "shori" (الشارع) deyishadi. Biror narsaga, biror ishga kirishishini esa "shuru" (الشروع) deyiladi. Qonun so'zining bir ma'nosi hozirda "shar" (الشرع), qonun chiqarishlik va kodeks tuzishlikni "tashri" (التشريع), qonun chiqaruvchi,

yurist va advokatlarni esa “shore” va “mutasharre” (الشارع، المتشرع) deyilgan. Bu soʻzlarning oʻzagi bir. Demak, umumiy maʼnoda diniy qonun-qoidalar majmuasi “shariat” hisoblanadi.

“Tariqat” (الطريقة) soʻzi ham lugʻatda yoʻlni bildiradi. Zamonaviy arab tilida usul, metod va vosita maʼnolarida ishlatiladi. Oʻzbek tilidagi “taraq-turuq” soʻzi ham shu soʻzning oʻzagidan olingan. Chunki, tekis va toʻgʻri, toshli va asfalt yoʻlda yurgan odam “taraq-turuq” qilib, ovoz chiqarmay iloji yoʻq.

Tariqat – u Alloh taolaga tomon yoʻlga tushganlarning manzillarni bosib oʻtishi va maqomlardan oʻtib borishidagi maxsus yurishdir. Tariqat oʻz ichida maqomlarga boʻlingan va bularning koʻplab manbalardagi soni har xil ifodalangan. Bu maqomlarni xuddi qiyinchiliklar va sayqallash desak ham xato boʻlmaydi, nazarimda, chunki kimki agar shu belgilangan maqomotlar yoʻlini bosib oʻtsa u Xaqqa yetishadi.

Keyingi bosqich - haqiqatdir. “Haqiqat” (الحقيقة) soʻzi lugʻatda oʻzbek tilidagidek bir narsaning toʻgʻriligi, haqqoniyligi, haqiqiylikini bildiradi. U chinakam, haqqoniyat, reallik, haq-huquq, adolatli maʼnolarida qoʻllaniladi. Yaʼni, Haqqa yetishmoq haqiqatdir, Allohni haqiqiy koʻrib turgan kabi bilish va anglash haqiqatdir.

Demak, yuqoridagi toʻrtta holat insonning kamolot bosqichlaridir. Bular shariat, tariqat, maʼrifat, haqiqat bosqichlaridan iborat boʻladi. Demak, maʼrifatli odam shu maʼrifatini aniq bilib-anglagan onda eng barkamol, komil va mukammal insondir! Yanada soddaroq tushuntiradigan boʻlsak, bular sharʼiy amallarni ixlos va xolis bajarishdagi darajalar, amal qilish jarayonida insonni qamrab oladigan maʼnaviy his-tuygʻular, ruhiy tarbiyalar darajasi miqdoridir. Xulasa qilib aytganda, bu bosqichlarning oʻz birin -ketinlik navbati mavjud va kamolotga yetishib, Allohga yetishish uchun bosqichlardir. Inson har birini bosib oʻtar ekan sayqallanib, oʻz jirkanch va yomon fazilat-u odatlaridan qutulib poklana boradi va asl soʻfiy darajasiga yetadi. Bu bosqichlarning asl maqsadi ham shu, insonni yomon illatlarini yoʻqotib, uni poklashdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Najmiddin Komilov Tasavvuf, T., 2009 .
2. Usmon Turar Tasavvuf tarixi, „Istiqolol “ nashr, 1999.
3. Sayyid Sharif al-Jurjoniyy. Moʻjam at-Taʼrifot. – Qohira: Dor al-Fazilat, 2000.
4. <https://hidoyat.uz>
5. <https://ahlisunna.uz>.